

Hz. Ömer'in Müslüman Olması Meselesi ve Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Ahmed AĞIRAKÇA*

The Topic of Umer's Acceptance of Islam and Assessment of the Transmission

Citation/©: Ağırakça, Ahmet, The Topic of Umer's Acceptance of Islam and Assessment of the Transmission, Artuklu Akademi, 2017/ 4 (1), 1-40.

Abstract: Having a very important influence in the spread of Islam during the era of bliss, Hz. Ömer's preference for Islam is important in terms of political studies. This article evaluates the narrative about Hz. Ömer's becoming a Muslim and deals with his character and adventure of adopting Islam; furthermore, it evaluates narrative about the number of his being Muslim in the context of historical facts and it tries to determine roughly the date of acceptance of Islam.

Keywords: Hz. Ömer, Ömer b. Hattab, Ömerü'l-Faruk, Muslim.

Atıf/©: Ağırakça, Ahmet, Hz. Ömer'in Müslüman Olma Meselesi ve Rivayetlerin Değerlendirilmesi, Artuklu Akademi, 2017/ 4 (1), 1-40.

Öz: Asr-ı saadet döneminde İslam'ın yayılışında oldukça önemli etkileri olan Hz. Ömer'in Müslümanlığı tercih etmesi, siyer çalışmaları açısından büyük önem arz etmektedir. Elinizdeki makalede Hz. Ömer'in Müslüman oluşu ile ilgili rivayetler değerlendirilerek onun karakteri ve İslam'ı benimseme serüveni ele alınacak, ayrıca onun kaçınıcı Müslüman olduğu ile ilgili rivayetler tarihi olgular çerçevesinde değerlendirilecek ve İslam'ı kabul etme tarihi kabaca tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Ömer, Ömer b. Hattab, Ömerü'l-Faruk, Müslüman.

Giriş

Habeşistan muhacirlerinden olan Amir İbn Rabia'nın hanımı Leyla binti Haşme Ümmü Abdullah şunları anlatır: "Biz Habeşistan'a hicret etmek üzere yola çıkmıştık, Mekke'nin varoşlarındayken Ebû Abdullah (eşi) bazı ihtiyaçlarımızı almak üzere yanımdan ayrıldığı bir sırada Ömer İbnu'l-

* Prof. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörü.

Hattab ile karşılaştım. Bize sürekli işkence eden ve sıkıntı veren Ömer'i görünce hiç hoşlanmamış, hatta bir hayli endişelenmişim. Zira o, biz Müslümanlara karşı son derece acımasızdı. Onun burada bize saldırıp bizi yolumuzdan alıkoymasından korktum. Ama hayret edilecek bir ses tonu ile ve üzüntülü bir çehre ile: "Ummu Abdullah! Bu hicret için bir hazırlık galiba, Nereye gidiyorsunuz?" deyince biraz şaşırılmışım, ama ona cevaben dedim ki: "Allah'a yemin olsun ki Allah'ın arzında işkence görmeyeceğimiz bir yere gidiyoruz. Sen bizi işkenceden işkenceye sürükledin, perişan ettin. Belki Allah bize rahat nefes alabileceğimiz bir yurt ihsan eder." Ömer ise, bu sözlerime karşılık kendisinden beklemediğim bir cevap vermişti: "Allah yardımcınız olsun." O güne kadar Ömer'de her nedense görmediğimiz bir şefkat ve merhametli bir hal vardı. Üzgün bir çehre ile yanımızdan ayrıлып gittikten çok kısa bir müddet sonra eşim Âmir geri döndüğünde ona Ömer'de gördüğüm bu hal ile aramızda geçen konuşmayı aktardım. Bana "Yoksa sen Ömer'in Müslüman olacağını mı bekliyorsun, bunu mu umdun?" demişken hemen tereddütsüzce eşime: "Evet" dediğimde şöyle cevap verdi: "Hattab'ın merkebi Müslüman olur da Ömer Müslüman olmaz."¹ Âmir'in sözleri Ömer'in kalbinin katılığı ve sert tavırlarından kaynaklanıyordu, ama kalpleri evirip çeviren ve kişiye iman bahşeden Allah'tır. Yaşanan bu olay da Hz. Ömer'in Habeşistan hicretlerinden sonra Müslüman olduğunu göstermektedir. ²

Ömer gibi Müslümanların aleyhinde olan demir bir yumruk, işkenceci bir zorba ve Mekke şirk düzeninin parlamentosu olan Dâru'n-Nedve adına hareket eden silahlı bir kuvvet Müslüman olursa, acaba müminlerin yardımcılığına dönüşüp de müminlerin enseleri üzerinde sallanan ve her an zalimce kullanılan kılıçları yok etmeye bir vasıta olur muydu? Ömer gibi gaddar birisi için bu değişim mümkün müdür? Bu sorular akla gelebilir miydi? Ömer İslam'a nasıl yakınlaşmaya başlamıştı?

Hadis mecmuaları, Siyer ve İslam tarihi kaynaklarında Hz. Ömer'in Müslüman olmasıyla ilgili olarak genellikle bir kaç olay anlatılmaktadır. Bu makale de Siyer problemlerinden biri olan bu hadisenin etraflıca ele alınması gerektiği düşüncesi ile kaleme alınmıştır.

¹ Muhammed b. İbn İshâk el-Muttalibî, *es-Sîretü'n-nebeviyye (Sîretü İbn İshâk)*, thk: Ahmet Ferid el-Mezîdî, Beyrut: 2004, I, 220; Ebû Muhammed Cemalüddin Abdülmelik b. Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye (Sîretü İbn Hişâm)*, thk: Ömer Abdüsselam Tedmürî, Beyrut 1988, I, 370; Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve ve ma'rifeti ahvâli sâhibi'ş-şerî'a*, thk.: Abdülmü'tî Kal'acı, II, 222; Ebû'l-Ferec Nureddin Ali b. Burhaneddin İbrahim b. Ahmed el-Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye: İnsânü'l-uyûn fi sîreti'l-emîni'l-me'mûn*, I, 457.

² Süheylî, *Ravzû'l-ünnüf*, II, 95.

1. Hz. Ömer'in İslam'a Girişi İle İlgili Rivayetlerin Tahlili

Bazı kaynaklarda Ömer İbnu'l-Hattab'ın bizzat Kur'an-ı Kerim'i Resulullah'tan dinleyerek iman ettiği kaydedilmektedir. Onun Kur'an'ı dinleyerek ve okuyarak Müslüman olduğunda asla şüphe yoktur. Ancak aynı şekilde kaynaklarda onun nasıl Müslüman olduğuna dair kaydedilen iki farklı rivayet vardır. Bu rivayetlerin hangisinin doğru olduğunu kaynaklardan tespit etmek kolay değildir. Çünkü tarih ve Siyer âlimlerinin bir kısmı, her iki rivayeti arka arkaya sıralayıp kaydettikleri gibi sadece birini ve daha çok şöhret bulmuş olan kız kardeşinin evinde Müslüman olduğuna dair rivayeti tercih edenler de vardır. Bir kısmının ise sadece bu rivayeti aktararak "başka rivayetlerin de olduğunu" ifade etmekle yetindiklerini görüyoruz.³ İlk rivayetteki bilgilere göre: Ömer bir gün Kâbe civarında el-Hakka suresini okumakta olan Resulullah'a (sav) rast gelir. Resulullah haremde tebliğ gayesiyle başkalarının da duyacağı şekilde Kur'an okurdu. Ömer, Hz. Peygamber'e (sav) sezdirmeden onun arka tarafında bir yerde yere çömelerek onu dinlemeye başlamıştı. Kur'an-ı Kerim'in üslubu, fesahat ve belagati onu büyülemişti. Şu ayetleri dinleyen Hz. Ömer arka arkaya birçok yorum yapmaya çalışarak kendisini Kur'an'ın etkisinden kurtarmaya çabalamışsa da zihni, aklı ve kalbi karmakarışık olmuş ve bir takım düşüncelere dalmıştı. Ayetler son derece etkileyici idi.

*Kitabı kendisine sol tarafından verilen ise şöyle der: "Keşke kitabım bana verilmeseydi, hesabımın ne olduğunu da bilmeseydim. Keşke ölüm her şeyi bitirseydi. Malım bana hiçbir yarar sağlamadı. Saltanatım (güç ve kuvvetim), da yok olup gitti. (Allah, şöyle der:) Onu yakalayıp bağlayın. Sonra onu cehenneme atın. Sonra uzunluğu yetmiş arşın olan zincire vurun onu. Çünkü o, azamet sahibi Allah'a iman etmiyordu. Yoksulu doyurmağa teşvik etmiyordu. Bu sebeple, bugün burada onun samimi bir dostu yoktur. Kanlı irinden başka bir yiyeceği de yoktur. Onu günahkârlardan başkası yemez."*⁴

Bu ayetleri dinleyen Ömer, "Gerçekten Kureyş'in dediği gibi bu adam sairdir." diye mırıldanmış ama Resulullah (sav) ayetleri okumaya devam ederken sanki ona cevap veriyordu:

Görebildiklerinize ve göremediklerinize yemin ederim ki o (Kur'an), hiç şüphesiz çok şerefli bir elçinin (Allah'tan alıp tebliğ ettiği) sözüdür. O, bir şairin sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz!⁵

Ömer bu sefer içinde acaba bu bir kâhin mi diye geçirirken o sese de bir cevap gelir:

³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi'l-târîh*, II, 87.

⁴ el-Hâkka 69/25-37.

⁵ el-Hâkka 69/40-41.

*Bir kâhinin sözü de değıldir. Ne de az düşünüyörsünüz! O, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. Eğer (Peygamber) bize isnat ederek bazı sözler uydurmuş olsaydı, mutlaka onu kudretimizle yakalardık. Sonra da onun şah damarını mutlaka keserdik. Hiçbiriniz de bu cezayı engelleyip ondan savamazdı. Şüphesiz Kur'an, Allah'a karşı gelmekten sakınanlara bir öğüttür. Şüphesiz biz, içinizden yalanlayanların olduğunu elbette biliyoruz. Şüphesiz Kur'an, kâfirler için mutlaka bir pişmanlık sebebidir. Şüphesiz Kur'an, gerçek ve kesin bilgidir. O hâlde sen, yüce Rabbinin adıyla tespih et.*⁶

Bu ayetleri dinleyen Ömer'in zihni allak bullak olmuş, ama kalbi de bir hayli yumuşamıştı.⁷ Kureyş yönetici sınıfının, egemen kesimin baskısı olmasaydı belki Ömer kararını çoktan vermiş olacaktı. Ama onların etkin söylemleri her seferinde Ömer'i, o eski katılığına sürükleyip geri götürüyordu.

Birçok kaynakta anlatılan bir başka rivayete göre Hz. Ömer'in İslam'a girişinin şöyle olduğu kaydedilmektedir: Bir gün Ömer b. Hattab hilafeti döneminde arkadaşlarına "Gelin size İslam'a nasıl girdiğimi anlatayım." demiş ve şöyle devam etmişti: "Ben cahiliye döneminde şarap içmeyi çok sever ve içtiğim zaman da bir hayli keyif alırdım. Şarabı sevenlerle birlikte Mekke'de Hazvere denilen bir yerde bir araya gelir ve şarap içerdik. Hazvere, genellikle Kureyş'ten şarap sevenlerin gelip takıldığı bir yerdi. Bir akşam canım oraya gidip şarap içmek istedi. Hazvere'deki buluşma yerine gittim, fakat oranın müdavimlerinden hiç kimseye rastlamayınca bu sefer Mekke'de şarap satan birisi vardı ona gidip biraz içerim dedim, ama ona da gittiğimde adam yerinde yoktu. Geri gelip Kâbe'nin yanına vardım, Beytullah'ı tavaf etmek geldi içimden. Tavafa başladığım sırada, Hz. Peygamber'in (sav) bir kenarda namaz kıldığını gördüm. Bu sefer düşüncemi değiştirerek O'nu dinlemeye başladım. Resulullah, Kudüs'e doğru yönelir, Haceru'l-Esved'i sağına alıp, Rûkn-i Yemanî yanında namaz kılardı. Onu dinlemek amacıyla bir hayli yanına sokulmak istedim, fakat beni görmesinden endişe ettiğim için de Kâbe'nin örtüsü altına girip saklanarak onun bulunduğu tarafa doğru yavaş yavaş onu ürkütmeyecek ve kendimi hissettirmeyecek şekilde ilerleyip dinlemeye başladım. Çok tatlı ve yumuşak bir sesle Kur'an okuyordu. Bu muazzam sözlere ve üslûba kalbim dayanamadı. Duyduğum sözler kalbimi o kadar yumuşatmıştı ki durmadan ağlamaya başlamıştım. İslam dininin ve Kur'an'ın sevgisi kalbimi tamamıyla kuşatmış, beni farklı bir dünyaya götürmüştü. O arada Hz. Peygamber (sav) namazını bitirip sa'y'ın yapıldığı yerden yürümeye başladı. Ben de onu

⁶ el-Hâkka 69/42-52.

⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 373; Süheylî, *Ravzü'l-Ünûf*, II, 98.

takip ederek Mekke sokakları arasında yürürken Kur'an okuyuşunu dinlemeye devam ettim. Bir ara onu izlediğimi fark edip geriye dönerek bana: "Hattab'ın oğlu! Bu saatte sana ne oluyor, benden ne istiyorsun?" diyerek beni azarlar gibi bir tavır takındı. Kendisine zarar vermek ve eziyet etmek istediğimi düşünmüş olacağını anladım. Ona: "Sana Allah'tan gelenleri dinledim, bunlara iman ettiğimi bildirmek için peşinden geldim," deyince Allah'a hamd ve sena ettikten sonra "Allah sana hidayet nasip etsin, Allah seni doğru yola iletсин." diyerek göğsümü sıvazladı ve imanımın devamı için dua etti. Sonra her birimiz kendi evine gitti."⁸ Ömer İslam'a çok yaklaşmıştı, fakat cahiliyenin aşırı taassup ve baskısı, ona rahat düşünme ve karar verme fırsatı vermiyordu.

Hz. Ömer'in Müslüman olmasıyla ilgili olarak gelen bilgilere baktığımızda sanki İslam onun kalbine yavaş yavaş yerleşmiş gibi görülmektedir. O genellikle katı yürekli ve sert tabiatlı olup Müslümanlara bir hayli eziyet çektirmiş birisi olduğu için İslam'a girmesi de pek kolay olmamıştır. Zaman zaman görüp işittiklerine bakarsak olaylar karşısında kalbinin birden yumuşadığını fakat Kureyş ileri gelenleriyle Dâru'n-Nedve'de veya başka bir yerde bir araya geldiğinde İslam'a olan düşmanlığı yeniden nükseder, kalbi tekrar katılaşıp eski halini alırdı.

Nihayet Hz. Hamza'nın Müslüman olmasıyla müşrikler iyice saldırgan bir tavır almaya başlamışlardı. Müşrikler, özellikle Ebû Cehil ve İslam'ın azılı düşmanları olan yakın çevresi, Hz. Hamza'nın ona saldırıp onu başından yaralaması ve ardından da Müslüman olması üzerine alabildiğine Hz. Peygamber'e (sav) karşı daha şiddetli tedbirler almaya başlamışlardı. Ebû Cehil ve Mekke şirk düzeninin ileri gelen yöneticileri Hz. Peygamber'i (sav) tamamen ortadan kaldırıp onu öldürmekten başka bir çıkar yol bulamadıkları için bu planlarına yol arıyorlardı. Aslında hadiselerin her zaman onların aleyhinde cereyan etmesinden dolayı da hep endişe içinde yaşıyorlardı. Habeşistan'a yerleşen muhacirleri geri getirme planı suya düşmüş hatta bir grup Habeşli, Mekke'de Hz. Peygamber'i (sav) ziyaret edip İslam'ı seçmiş ve ardından da Hz. Hamza Müslüman olmuş, müşriklerin işleri bir hayli zorlaşmıştı. Artık Muhammed'i öldürmekten başka bir çare olmadığını gören Kureyş yöneticileri Dâru'n-Nedve'de

⁸ Mekke'nin tâbiin alimlerinin en meşhurlarından Ata ve Mücahid'in rivayetleri ile gelen bu bilgiler İbn Hişâm, (*es-Siretü'n-Nebeviyye*, I, 372-373) ve Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, (*Fedailü's-sahâbe*, Beyrut: 1983, I, 283 vd.) ve müteahhir alim ve tarihçilerden İbnü'l-Esir, (*Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, thk: Ali Muhammed ve Adil Ahmed Abdülmevcud, Beyrut: 1994, IV, 147) tarafından kısmen ve özetle kaydedilmektedir. Ayrıca bk. Süheylî, II, 97.

toplanarak bu işi üstlenecek adamı belirlemek üzere istişareler ve değerlendirmek yapıp Hz. Peygamber'i (sav) öldürene ödül vereceklerini kararlaştırmışlardı. Ebû Cehil bu kararı şöyle açıklamıştı: Onu öldürene 100 kızıl tüylü deve, şu kadar altın, şu kadar gümüş, güzel kokular ve elbiseler verilecektir. O gün için İslam'ın azılı düşmanı, gelecekte ise İslam'ın en büyük ve ileri gelen hamilerinden birisi olacak olan Ömer İbnu'l-Hattab bu işi kendisi bizzat üstlenmek üzere ortaya atılmıştı. Ömer İbnu'l-Hattab, Dâru'n-Nedve'deki toplantıdan çıkıp evine gitmiş, kılıcını kuşanmış ve Allah'ın Resülü Muhammed'i öldürmek üzere yola koyulmuştu.⁹

Hz. Peygamber (sav) ise bir taraftan Dâru'l-Erkam'da eğitim faaliyetlerini sürdürürken diğer taraftan tebliğ işine devam ediyordu. İslam'ın yücelmesi için neler yapmak gerektiğini de durmadan düşünüyor, Rabbine dua ediyor ve insanlığın hayrını diliyordu. Ebû Cehil onun aleyhinde planlar kurarken, Ömer onu öldürmeye koşarken kendisi de bu iki şahsiyetten birisinin Müslüman olması için dua ediyor, Allah'a yalvarıyordu. "Ya Rabbi! Her iki Amr/Ömer'dan/Ebû'l-Hakem İbn Hişam ile Ömer İbnu'l-Hattab'tan birisine hidayet ver." diye durmadan dua ediyordu.¹⁰ Allah onun duasını geri çevirmezdi ama layık olana, hak edene hidayet ulaşır. Bu duadan Ömer İbnu'l-Hattab nasibini alacaktı. Çünkü onun kalbi İslam'a karşı daha meyilli ve hazırdu. Ebû Cehil Amr İbn Hişam ise alabildiğine inatçı ve azılı bir İslam düşmanı idi. Bu yüzden iman Ömer'e nasip oldu.

İşte İslam'ın, Müslümanların ve Hz. Peygamber'in (sav) diğer insanlardan farkı buydu. Müşrikler Resulullah'ı (sav) öldürmeye giderken o da onların hidayete ermesini Rabbinden diliyordu. Dâru'n-Nedve'de alınan karar gereği Muhammed'i (sav) öldürmekten başka çare göremeyen Kureyş, bu öldürme görevini Ömer İbnu'l-Hattab'a vermişti. Kılıcını takıp kin ve huncunu kuşanarak hızla evinden fırlayıp yola koyuldu ve Mekke'de Muhammed'i (sav) aramaya çıktı. Ama Allah'ın muradı başka idi, o murad ve sünnetullah gereği, hadiseler ters dönmeye başlamış veya tam aksine her şey ilahi irade istikametinde tecelli etmeye başlamıştı. Ömer heyecan ve hırsıyla Mekke sokaklarında ilerlerken akrabalarından en-Nahham diye

⁹ Bu ayrıntılar için Bkz. Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhü'l-Ümem ve'l-Mülük*, neş. Muhammed Ebû Fadl İbrahim, Beyrut t.y, II, 335; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, (II, 84) tarafından kaydedilmemiştir. Özellikle Taberî, Ömer'in bir tek cümle ile Müslüman olduğundan başka bir bilgi nakletmiş değildir.

¹⁰ Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Hâşimî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk: İhsan Abbas, Beyrut 1968, III, 267; Ebûbekir el-Beyhâkî, *Delâilü'n-Nübüve*, II, 215'de hasen bir isnatla kaydeder. Harice İbn Abdullah İbn Sâbit gibi sika raviden nakledilmiştir.

bilinen Nu'aym b. Abdullah'a rastladı. Nuaym da Ömer gibi Adiyyoğulları kabilesinden idi.¹¹ Ömer'i iyi tanırdı. Onu görür görmez halinden kuşkulandı ve böyle heyecanla nereye gittiğini sordu. Nuaym'ın, Ömer'in İslam'a olan kin ve nefretini bildiği için de bu durumunu daha çok merak ettiği muhakkaktı. Ömer: "Atalarının dinini beğenmeyen, bu dini terk ederek Kureyş'in birliğini bozan, dinine ve ilahlarına hakaret eden Muhammed'i öldürmeye gidiyorum." demişti. Bu sözler Nuaym'ı daha çok heyecanlandırıp korkuttu. Kötü bir haberdı. İslam adına Resulullah ve Müslümanlar için bir felaketti. Ama Nuaym büyük bir ferasetle ve Allah'ın inayeti ile Ömer'i oyalayıp yönünü başka tarafa çevirerek Hz. Peygamber'e (sav) bu haberi ulaştırmak istedi. Ömer'e: "Hattab'ın oğlu Ömer! Nefsin seni aldatmasın, yanlışlık yapmayasın, sen Muhammed'i öldüreceksin de Abdümenafogulları ve Zühreoğulları seni yaşatırlar mı? Yeryüzünde gezmene müsaade ederler mi dersin? Sen Hattaboğulları'nın başını da derde sokmuş olacaksın." Aralarındaki konuşmalarla, sesleri karşılıklı yükselmeye başlamış ve tartışma kızışınca Ömer ona: Yoksa sen de mi Muhammed'in dinine girdin, eğer böyle olduğunu bilsem ilk önce senden başlarım." deyince Nuaym: "Sen atalarının dinini beğenmeyen Muhammed'i bırak da kendi aileden olanlara bak." demişti. Ömer bu sözler karşısında daha da kızıp hiddetlenerek: "Sen kimi kast ediyorsun?" deyince Nuaym: "Senin amca oğlu ve enişten Said İbn Zeyd ile eşi kız kardeşin Fatıma'yı kastediyorum. Sen onlardan başlasan daha iyi edersin." demişti. Ömer daha da hiddetlenerek Nuaym'a bir darbe indirmiş ve onu yere yuvarlamıştır. Ardından yolunu değiştirerek kız kardeşinin evine yönelmişti.

O güne kadar birçok Müslüman, imanını gizlemek zorunda kalmıştı. Bunlardan birileri de Adiyyoğullarına mensup olan Said İbn Zeyd ve eşi Fatıma idi. Ömer'den korktukları için Müslümanlıklarını açıklamamışlardı. Ömer, bu sözleri Nuaym'dan işitince yeni hedefine doğru hızla ilerlemeye başladı.

Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'e (sav) vahyedildikçe kendisine gelen ayetleri ashabına öğretir, Erkam'ın evine gelenler ise burada öğrenir, gelemeyenlere de evlerine öğretici göndererek evlerinde eğitilirlerdi. Bu

¹¹ İbn Hişâm, bu rivayeti İbn İshâk'tan almaktadır (*es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 370). Ancak İbn İshâk, Nuaym İbn Abdullah için Adiyy oğullarının kardeşi/amcazadelerinden olduğunu (*ez-Zekkâr*, s.181) söyler. Oysa İbn Hişâm net olarak bu kişinin Adiyyoğullarına mensup olduğunu kaydeder (*es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 367). İbn Sa'd ise (*et-Tabakât*, III, 268) "Zühre oğullarından bir adam" ile karşılaştığını kaydederler. İbnü'l-Esir *el-Kâmil fi't-târîh*'te (II, 85), Nuaym b. Abdullah el-Adevî şeklinde kaydederek Hz. Ömer'in ailesi Adiyyoğullarından olduğunu ifade ederken, *Üsdü'l-gâbe'de* (IV, 148) "Kureyş'ten birisi" şeklinde kaydeder.

evlerdeki eğitimi yapanlardan birisi de Habbab İbn Eret'ti. O, Erkam'ın evinde Hz. Peygamber'den (sav) öğrendiklerini alır, görevli olduğu evlere ulaştırır, okur ve okutur, ashaba öğreticilik yapardı. İşte Habbab da o gün inen Ta-Ha suresinin ilk ayetlerinin olduğu varakı alıp, Said b. Zeyd'in evine gelerek onlara bu ayetleri okutuyor, öğretiyor ve Resulullah'tan öğrendiği şekilde izahlarını yapıyordu. İşte tam o sırada Ömer hiddet ve şiddetle kapıya dayanmış, önce kulak verip evde olup bitenleri dinlemeye çalışıp, içeriden bir okuma uğultusunun geldiğini işitti. Sonra hınçla kapıyı tekmelemeye başladı. Fatıma gelenin Ömer olduğunu anlayınca önce Habbab'ı ve elindeki ayetleri sakladı. Habbab evin arka taraflarında bir köşeye saklanınca Fatıma da ayetlerin yazılı olduğu deri parçasını yakasının içinden elbisesinin altında sakladı. Aynı olayı aktaran başka rivayetlerde ise Fatıma'nın söz konusu deri parçasını oturduğu yerde uyluğunun altına koyduğunu aktarılır.

Büyük bir hırsla içeriye giren Ömer: "Ne uğultu yapıyordunuz, bir şeyler okuduğunuzu işittim, neydi o, veriniz bakayım, yoksa işittiğim doğru mu? Siz de mi dininizden vazgeçip Muhammed'in peşine takılmışsınız?" Zeyd ve Fatıma kendilerini bekleyen dayak ve işkenceden kurtulmak için bir şeyler söylemek istemişler ve ona: Ömer! Hakkın ve doğru olanın senin dininden başka bir dinde olsa da mı? der demez, Ömer Zeyd'e bir darbe indirerek onu yakaladığı gibi yere yığılmış, boğazına oturmuştu. Fatıma kocasını savunmak için Ömer'i itekleyip elbisesinden yakalayıp çekmeye çalışırken Ömer şiddetli bir tokatla kız kardeşinin ağzını ve burnunu kan revan içinde bırakmıştı. Fatıma yediği darbenin etkisiyle ağabeyine bağırarak şöyle haykırmıştı: "Ömer! İstersen bizi öldür, parça parça et, biz Müslüman olduk, Muhammed'e ve ona gelen vahye iman ettik. İmanın lezzetine vardık, bizi öldürsen de biz bu imanın zevkinden vazgeçmeyiz, istediğini yap, Allah'ın bir olduğuna ve bir ortağının olmadığına, Muhammed'in onun Resulü olduğuna şahadet ederiz."

Zeyd ve Fatıma'nın bu azim ve kararlılıkla kendi imanlarına sahip çıkmaları ve her ikisinin karı-koca olarak takındıkları izzetli tavrın karşısında Ömer, birden şaşırmış, aniden sakinleşmiş, kısık bir sesle: "Neydi o okuduğunuz? Verin bakayım, ben de okuyayım." deyince, Fatıma tereddüt etti, ama bir taraftan bunları okuduğu takdirde Müslüman olmasını ümit ediyor, diğer taraftan da bu sahifeye zarar vermesinden korkuyordu. Ömer, bu düşünceleri dile getiren Fatıma'ya, bu yazıya zarar vermeyeceğini, okuduktan sonra kendilerine iade edeceğini, inandığı

tanrıları adına yeminle söyleyince Fatıma da elindeki Ta-Ha Suresinin ilk ayetleri ile Tekvir Suresi'nin tümünü ihtiva eden sahifeyi sakladığı yerden çıkarıp kendisine vermek istedi. Fakat Kur'an'a sadece temiz olanlar dokunabilirdi. Bu hükmü hatırlayınca Hz. Peygamber'den (sav) ve gelen ayetlerden öğrendiklerine göre müşrik birinin bunlara el sürmesi uygun değildi. Fatıma ağabeyine müşriklerin necis olduklarını ve bu sahifeye ancak temizlendiği takdirde dokunabileceğini anlatınca, Ömer itiraz etmeden adeta İslam'a girmeyi kabul ettiğine dair işaretler vererek dediklerini yaptı ve söyledikleri gibi yıkandıktan veya abdest aldıktan sonra sahifeyi eline aldı.¹² Mekk'e'de okuma yazma bilenler içinde Ömer de vardı. Allah iman nasip edince kulun içindeki duygularını ve iman talebini harekete geçirir. Hayret, heyecan ve merakla sahifeyi eline alan Ömer okumaya başladı:

*"Tâ Hâ. Kur'ân'ı sana, meşakkat çekip, yorulup durasın, sıkıntılar içinde olasın diye indirmedik. Yüce gökleri ve yeri yaratan tarafından onu, Yaratana saygı duymanı uyararak, irşad eden buyruklar halinde tedricen indirdik. O, Rahman'dır (Sonsuz merhamet ve şefkat sahibidir), rubûbiyet arşına kurulmuştur. Göklerde ne var, yerde ne varsa O'nundur. Bu, ikisi arasında olan, yerin altında olan da O'nun'dur. İster yavaş konuş, ister açıktan, O'na göre birdir. Zira O gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir. O'dur Allah, O'ndan başka ilah yoktur. En güzel isimler O'nundur."*¹³ Başka bilgilere baktığımızda ise Hz. Ömer'in ilk okuduğu sure el-Hadîd suresinin baş taraflarıydı: *"Göklerle yerde olanlar Allah'ı tesbih ederler. O, Azîzdir, Hakîmdir. Göklerin ve yerin mülkü O'nun'dur. Diriltir ve öldürür. O, her şeye gücü yetendir. O, hem ilktir, hem âhirdir, hem zâhirdir, hem bâtındır. O, her şeyi en iyi bilendir. O, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da Arş üstüne istivâ edendir. O yere gireni de ondan çıkanı da gökten ineni de oraya yükseleni de bilendir. Nerede olursanız O sizinle beraberdir. Allah, yaptıklarımızı çok iyi görendir. Göklerin ve yerin mülkü yalnız O'nun'dur. Bütün işler Allah'a döndürülür. Geceyi gündüze bitiştirir; gündüzü de geceye bitiştirir. O, kalplerin özünü en iyi bilendir. Allah'a ve Rasûlü'ne iman edin."*¹⁴ ayetlerini sonra da Tekvir Suresi'nin tamamını okumuştur. Ömer bu sözler karşısında büyülenmiş gibiydi. Dili tutulmuş, bir şey söyleyemiyor, içinde fırtınalar kopuyordu. Öldürmek için yola çıktığı zatın getirdiği öğretileriyle dirilmiş,

¹² İlk kaynaklardan İbn Sa'd, (et-Tabakât, III, 268) abdest aldığını belirtirken İbn Hişâm (es-Sîretü'n-Nebeviyye, I, 369-370); Ahmed İbn Hanbel (Fedâilü's-sahâbe, I, 279) ve Taberî'den naklen İbnü'l-Esir (el-Kâmil, II, 85) gusül abdesti aldığını kaydediler. Süheylî ise (Ravzü'l-ünûf, II, 99) her iki terimi kullanarak gusletti veya abdest lafızlarını zikredip sonra "kalkıp abdest aldı" diyor. Süheylî, Fatıma'nın Ömer'e "sen necissin kalk yıkan" dediğini, İmam Dârekutni'nin Sünen'inde Enes (r.a)'den rivayetle kaydettiğini nakleder.

¹³ Ta-Ha, 20/1-8; İbn Sa'd, et-Tabakât, III, 268.

¹⁴ el-Hadid, 57/1-7.

bu sefer ona iman ettiğini bildirmek için yol arıyordu. “Göklerde ne var, yerde ne varsa O’nun’dur. Bu, ikisi arasında olan, yerin altında olan da O’nun’dur. En güzel isimler O’nun’dur.”¹⁵ ayetlerini tekrarlayıp durmuştu. Bu ne güzel sözler diye ağzından çıkan kelimeler etrafındakileri şaşırtmış ve ümitlendirmişti. Bu surede anlatılan Musa (a.s) kıssasındaki olaylar Hz. Peygamber (sav) ile Mekke müşriklerin hallerine ve aralarındaki kavgaya benziyordu. Ömer İbnu’l-Hattab gibi birisinin İslam’a girmesi, Müslümanlara katılması Mekke yönetimine karşı büyük bir zaferdi. Onun bu halini gören Habbab b. Eret evin içinde saklandığı köşeden çıkıp, dön Resulullah’ın “Allah’ım Ebû’l-Hakem Amr İbn Hişam veya Ömer İbnu’l-Hattab’tan birisine hidayet nasip et.”¹⁶ diye dua ettiğini işittim. Ömer! Umarım ki bu duaya sen mazhar olasın, demişti. Ömer’in zihni allak bullak olmuş, dünyası altüst olmuştu. Ne yapacağını bilemez olmuş ve ayakları gövdesini taşıyamaz hale gelmişti. Habbab’a ve kız kardeşi ile eniştesine: “Beni Muhammed’e götürünüz.” demişti. Ona Hz. Peygamber’in (sav) bulunduğu Erkam’ın evini tarif ettiler. Safa tepesinin yakınındaki bu evde o sırada Hz. Peygamber’in (sav) yanında Hamza, Ebû Bekir, Ali ve ashaptan bir grup bulunuyordu. Ömer gelip kapıya dayanmıştı. Kapıyı Bilal tutuyordu. Ömer’in geldiği öğrenildi. Onlar sadece Nuaym’ın bildiklerini biliyorlardı. Ömer Hz. Peygamber’i (sav) öldürmek üzere yola çıkmış ve Erkam’ın evinin kapısına dayanmıştı. Yani Resulullah’ın kaldığı yeri bulmuştu. Telaşlanan ashap, Zeyd ve Fatıma’nın evinde olup bitenlerden haberdar değildi. Hz. Hamza, ashabin korktuğunu görünce onlara: “Bırakın gelsin, Ömer iyi bir niyetle gelmişse ne güzel, bu bizi sevindirir, ama kötü bir niyetle gelmişse onu kendi kılıcıyla öldürürüz.” deyince Hz. Peygamber, (sav) kapının açılmasını emretti. İçeri girdiğinde Resulullah (sav) bizzat ayağa kalkmış ve Ömer’i kapıda karşılamıştı. Onu rahat bırakmalarını söyledikten sonra Ömer’e dönüp yakasından yakalayıp: “Yetmez mi Ömer! Yetmez mi bu taştan putlara tapındığımız? Ne zamana kadar bâtil yolda devam edeceksiniz, Allah’ın Velid İbnu’l-Muğire hakkında alçaltıcı hükümler ve ayetler indirdiği gibi senin hakkında da indirmesini mi istiyorsun, söyle bakayım buraya neden geldin?” buyurdu. Ömer İbnu’l-Hattab’ın heyecandan dizlerinde derman kalmamış, yere yığılıp kalmıştı.

¹⁵ Ta-Ha, 20/1-8.

¹⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 268-269; İbn Hişam, *es-Siretü’n-Nebeviyye*, I, 370. Tirmizi, *Menâkıb*, 18. Bu hadisin vürûd tarzı ile ilgili birkaç varyant görülmektedir. Bunlardan birisi de yine Tirmizi’de olup şöyledir: “Allah’ın Umar İbnu’l-Hattab ile Amr İbn Hişam’dan hangisi senin için daha sevimli ise onunla İslam’ı aziz eyle,” Süheyl ise “Allah’ımile İslam’ı destekle” ibaresini naklederler (*Ravzû’l-ünîf*, II, 96).

Resulullah'a: "Ben Allah'tan başka ilah olmadığına ve senin de onun Resülü olduğuna şahadet etmek ve sana indirilenlere iman etmek üzere geldim." deyince orada bulunan kırka yakın kişinin ağzından birden "Allahu Ekber" nidaları çıkmış ve ses evin dışından da işitilmişti. Artık yıllardır gizli olan bu evin sırrı açılmış ve gizliliği kalkmıştı. Ömer'in İslam'a girmesi bu din ve mensupları için bir dönüm noktası olmuştu.

Ömer'in Müslüman olması İslam ve Müslümanlar için adeta bir fetih olmuş, İslam ve Müslümanlar izzete kavuşmuşlardı. Başta Hz. Peygamber (sav) olmak üzere onun ashabı böyle güçlü bir şahsiyetin İslam'a girmesine alabildiğine sevinmişlerdi.¹⁷

Abdullah İbn Ömer'den gelen bilgiye göre Hz. Ömer, Müslüman olduktan sonra bunu Kureys'in bilmesini istedi. Daha önce Müslüman olanlar genellikle İslam'a girdiklerini Kureys'ten saklarlardı. Ama Hz. Ömer tam aksine bunu duyurmak istedi ve Kureys içinde haberi en hızlı kim yayabilir diye sordu. Ona Cemil İbn Ma'mer el-Cumahi'yi tavsiye ettiler. Bu adamın ağzında bakla ıslanmaz, duyduğu her şeyi halka ulaştırmak için bütün gücünü harcardı. Ömer hemen Cemil'e koştu ve ona Müslüman olduğunu söyledi. O anda Cemil, Ömer'e tek bir soru sormadan, tek kelime söylemeden hemen içeri girip elbisesini kapığı gibi Kureys ileri gelenlerinin toplandığı mekanlara doğru hızla koşmaya başladı ve gördüğü herkese Ömer'in dinini terk edip Muhammed'in dinine girdiğini anlatıp durmuştu. Ömer de Mekke'de tanıdığı ileri gelenlerin tümünün evlerine uğrayıp kapılarını çalıp Müslüman olduğunu söylemiş, birçoğu ilgilenmemekle birlikte bir kısmı ise yüzüne kapılarını hızla ve hınçla kapatmışlardı. Haberi öğrenen Cemil İbn Ma'mer hızla Harem'in içine girmiş, Ömer de ardından Harem'e girmişti. Kureysliler Harem'de öbek öbek her bir kabile mensubu kimseler kendi aralarında toplanmış sohbet ediyorlardı. Cemil, sesinin en yüksek perdesiyle: "Ey Kureysliler haberiniz olsun Ömer Sâbii oldu." diye bağırdı. Ömer ise:

"Hayır, yalan söylüyor ben Sabîi değil Müslüman oldum, Lâilâhe illâllah Muhammedün Resulullah" diyerek o da en yüksek sesiyle Müslümanlığını ilan etmişti. Bunları işiten ve gören Kureys, Ömer'e saldırmış ve aralarında şiddetli bir kavga ortaya çıkmıştı.¹⁸ Onlar Ömer'e,

¹⁷ Hz. Ömer'in İslam'a katılmasıyla ilgili olarak genellikle siyer kitaplarında bu olay anlatılmaktadır, İbn İshâk, İbn Hişâm, Taberî ve onlardan naklen İbnü'l-Esir ve İbn Kesîr (yukarıda kaydettiğimiz yerler) bu kıssayı nakletmektedirler. Ahmet İbn Hanbel ise bu hikayeyi naklettiği gibi, Hz. Ömer'in Müslüman olmasıyla ilgili diğer rivayeti de nakletmektedir (*Fedâilü's-sahâbe*, I, 283 vd.).

¹⁸ İsmâil b. Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Beyrut 1990, III, 81-82.

Ömer de onlara vurup duruyordu. İki taraf yoruluncaya kadar kavga devam etti. Sonunda Ömer'i terk ettiler.¹⁹ Bu arada Hz. Ömer'in dayısının oraya gelip durumu görmesi üzerine yüksekçe bir yere çıkıp "Ey Kureyşliler haberiniz olsun ben kız kardeşimin oğlu Ömer'i himayeme aldım." deyince Ömer'e saldırmaktan vaz geçmişlerdi.²⁰ İbn Hişam'ın kaydettiği bir diğer bilgi de Ömer'in başına toplanan Kureyşliler durmadan ona vurmaya devam ederlerken Ömer: Vurun istediğiniz gibi vurun Allah'a yemin olsun ki ben bu imanın zevkine vardıkdan sonra beni öldürmeniz bana hiçbir şey kaybettirmez. Şiddetli bir kavganın sürüp gittiği bu arada üzerinde Yemen kumaşından yapılmış çizgili bir cübbesi olan Kureyş'in ileri gelen şahsiyetlerinden yaşlı bir zat başlarına dikilmiş "Ne oluyor burada" demişken Ömer'in dininden dönüp Sâbiû olduğunu söyleyince yaşlı kişi: "Ne olmuş yani! Adamın biri kendisi için bir tercihte bulunmuşsa onu öldürecek misiniz? Sonra Adıyyoğulları onu size böyle bırakır mı zannedersiniz? Bırakın adamı istediği gibi davransın." demişti.²¹ Bütün bunlar olup bitirken babasının peşinden sağa sola koştuğunu ve olayları tamamen akledecek ve olup bitenleri anlayacak ve kavrayacak yaşta olduğunu anlatan Hz. Ömer'in oğlu Abdullah tarafından bize aktarılmıştır.²²

12

Hz. Ömer yaşadığı bir olayı daha anlatmıştır: Ben Müslüman olduktan sonra beni Muhammed'i (s.a.s) öldürmeye gönderen Ebû Cehil'in evine gittim. Kapısını çaldığımda açtı ve büyük bir sevinçle "Hayırla geldin yeğenim." demiş ve benden beklediği haberi vermeme ümit eder bir halde durmuştu. Ben de ona: "Ben sana daha önemli bir haberle geldim, ben Muhammed'e gelenlere iman ettiğimi ve Allah'ın dinine girdiğimi söylemeye geldim." deyince: "Sen ve getirdiğin haber kahrolasınca, defol!" deyip kapıyı hızla yüzüme sert bir şekilde kapadı."²³ Ebû Cehil büyük bir sıkıntıya girmiş ama her halde Hz. Ömer de bir o kadar zevkle oradan ayrılmıştı.

¹⁹ İbn Hibban, *Sahîh*, Mısır: 1952, XV, 302.

²⁰ El-Bezzâr, *Müsned (Bahru'z-zehhar)* I, 400-403.

²¹ İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 160; İbn Hişam, hasen bir isnadla nakleder (*es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 374), Hz. Ömer'in oğlu Abdullah Medine'ye hicretten sonra bir gün babasına: "Baba! Senin Müslüman olduğun gün yaşlı bir zat gelip seninle kavga eden adamlara sert bir üslupla bir şeyler söylemiş ve onları sana saldırmaktan alıkoymuştu, kimdi o yaşlı adam" diye sorduğunda Ömer: "oğlum o yaşlı adam Ass İbn Vâil idi" demiştir. Abdullah İbn Ömer'den Nafi'in ve bir diğer tarikten de Amr İbn Dinar'dan gelen rivayeti olarak Buhari (*Menakıbu'l-Ensar*, 35) tarafından kaydedilmiştir ki bu silsileu'z-zeheb (altın sened zinciri) demektir ki, en sahih ve sağlam rivayetlerden kabul edilir. Ayrıca daha geniş bilgi için bk.İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, VII, 220-221.

²² Ahmed İbn Hanbel, Hasen bir isnadla (*Fadailu's-sahabe*, I, 346) kaydeder.

²³ İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 375; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 87.

Hz Ömer'in Müslüman olması İslam'ın Mekke döneminde önemli bir dönüm noktası olup artık gizli ibadet ve gizli tebliğ dönemi adeta sona ermiş, Müslümanlar büyük bir güç kazanmışlardı. Abdullah İbn Mes'ud'un o günlerle ilgili olarak anlattıklarına bakılırsa "Ömer'in Müslüman olması büyük bir fetih, hicret etmesi büyük bir zafer ve hilafeti de Allah'tan büyük bir rahmet idi. O, Müslüman oluncaya kadar Kâbe'nin yanında Harem'de açıkça ve rahat bir şekilde namaz kılamıyorduk."²⁴

Hz. Peygamber (sav) büyük bir fedakârlık, azim ve gayretle her türlü sıkıntı ve saldırıya, hakaret ve işkenceye katlanarak Allah'ın kendisine indirdiği dinin emirleriyle iman esaslarını kadın erkek, genç ihtiyar, küçük büyük, yaşlı çocuk, hür ve kölelere, siyah ve beyaz tenlilere, insanlara ve cinlere anlatıp durmuş, böylelikle herkese davetini ulaştırmıştır. Kendisinden evvel gelip geçen peygamberlere söylenen söz ve yapılan hakaretler²⁵, herkesten gelen saldırı ve düşmanlıklar,²⁶ sihirbaz ve deli ithamları²⁷ ve benzeri engellemelere rağmen o, bildiği yolda devam edip bu dini zafere erdirmek için çırpınmış, zaferi hep yakın görmüş ve insanların bir gün kendisine fevç fevç geleceklerini kabul ederek görevini sürdürmüştü.

İşte Hamza İbn Abdulmuttalib ve Ömer İbnu'l-Hattab gibi iki önemli şahsiyetin Resulullah'a (sav) iman edip bu dinin mensupları arasında yer almaları İslamî tebliğ tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuş ve Müslümanların aleni tebliğ dönemine girmelerini sağlamış, İslam'a bir güç katmıştı. Müslümanların her türlü cefa ve belaya, işkence ve hakarete maruz kalıp sıkıntı üstüne sıkıntı çekmeleri, buna rağmen sabırlı davranmaları sonunda yavaş yavaş bu emeklerin meyvelerini toplamaya başladıklarının işaretlerini de görmeleri onların bu dine daha da güçlü bir irade ve azimle sarılmalarını sağlıyordu.²⁸

²⁴ İbn İshâk (Zekkâr), 185; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 367; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 270. Hâkim, (*Müstedrek*, III, 90) Kasım İbn Abdurrahman'ın Abdullah İbn Mes'ud'tan rivayeti ile başka tarihlerden gelen rivayetler kaydeder. İbn-i Esir, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 152; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IX, 62.

²⁵ Bkz. Fussilet, 41.

²⁶ el-En'âm, 6/112.

²⁷ ez-Zariyat, 51/52.

²⁸ Hz Ömer'in (r.a) "el-Faruk" diye isimlendirilme sebebi: Hz. Ömer'in en meşhur lakabı, "el-Faruk"tur. İslâm tarihinde "Faruk" lakabıyla tanınan tek sahâbi, Hz. Ömer'dir. Ancak kendisine bu lakabın kimin tarafından niçin verildiği hususunda kaynaklarda farklı rivayetler bulunmaktadır. Hz. Peygamber (sav), Allah Teâlâ hak ile batılı Ömer ile ayırdığı için onun "Faruk" olduğunu söylemiş, Hz. Aişe de, bir soru üzerine Ömer'e "Faruk" lakabını Peygamber'in verdiğini ifade etmiştir. Bazı kaynaklarda, bu lakabın verilmiş sebebinin şuna bağlamaktadırlar: "Ömer Müslüman olduktan sonra Resulullah'a (sav) başvurarak "Eğer davamızda haklıysak dinimizi böyle gizli yaşamamıza gerek yoktur." demiş ve Ka'be'ye gidilmesini istemişti. Bunun üzerine Müslümanlar, Hz. Peygamber'i (sav) aralarına alarak birinin başında Hz. Hamza, diğerinin başında Hz. Ömer'in bulunduğu iki saf halinde Ka'be'ye gitmişlerdi. Bu durum,

Hz. Ömer'in İslam'a intisabı ile ilgili rivayetlerin değerlendirmesine gelince, burada kaydettiğimiz her iki rivayetin gerçekleşmiş olması mümkünken bunları tevil edip her iki olayı telif edersek belki kaynakların aktardığı bütün bu konudaki bilgilerin doğruluğunu tasdik etmiş oluruz. Birinci rivayette Habeşistan'a hicret eden Amir İbn Rabi'a'nın hanımı Leyla binti Haşme Ümmü Abdullah'a söylediği sözleri ele alırsak Ömer'de bir rikkat ve kalp yumuşaklığının başladığını görürüz. Ama Ömer'e bakıldığında bir tarafı yumuşak kalpli, genelde ise hep sert tabiatlı bir kişiliğe sahip olduğu herkesin malumudur. Ömer, dinlediğinde Kur'an'ın gerçekleri anlatması karşısında nasıl yumuşadığı da malum olan bir husustur. Bunun için Ümmü Abdullah Leyla'ya söylediği sözlerden sonra o akşam veya birkaç gün yahut daha kısa bir müddet sonra Hz. Peygamber'in (sav) Kur'an okumasını da dinlemiş ve kalbi iyice yumuşamış olabilir. Ancak her insanın tabiatında var olan bir diğer duygu da dost ve arkadaşları arasında kaldığında ise tekrar onların havasını teneffüs ettiği için yeniden eski havasına döndüğünü söylemek de mümkündür. Sert tabiatlı kişiliğe sahip olanların hızlı karar değiştirdikleri psikologların kabul ettiği bir husustur. Ömer bir gece önce Hz. Peygamber'den (sav) el-Hakka Suresi'ni dinlemesine ve neredeyse tamamen İslam'a girmek üzere bir karar verme arefesinde olmasına hatta Hz. Peygamber'in (sav) onun kalbini sıvazlayıp ona dua etmesine rağmen bir gün sonra Kureyşlilerle bir araya geldiğinde kabilevî ve cahilî duyguları yeniden kabarmış olabilir. Kanaatimize göre bu durum tezat kabul edilmemelidir. Hz. Peygamber (sav) onun kalbini sıvazlayınca iman kalbe hemen yerleşmeyebilir. Hatta bir müddet Müslüman olduktan sonra irtidat edenlerin durumuna kıyaslarsak, Ömer'in karar verme aşamasında tereddütler, gelgitler yaşaması neden normal olmasın? Din değiştirmek ve yeni bir hayat tarzını benimsemek kolay bir şey değildir. Bir veya birkaç gece önce böyle bir yumuşama devresinden bir müddet sonra Dâru'n-Nedve'de toplanılıp da genelin katılımıyla alınan karara itiraz etmeyip Hz. Peygamber'in (sav) katlinin infazını bizzat yüklenmiş olması onun yaşadığı gelgitlerin bir sonucu neden olmasın? Bunun üzerine kılıcını kuşanıp içindeki tezat ve fırtınalardan kurtulmak için böyle bir havaya yeniden girmiş olması onun sert tabiatının galip gelmesinin

Kureyş'e çok dokunmuştu. Bu olaydan sonra Resulullah (sav), Ömer'i hak ile batılı birbirinden ayırdığı için "el- Faruk" diye isimlendirmiştir." Bu ismin Hz. Ömer'e ehl-i kitab tarafından verildiğine dair İbn Sa'd'ın ayrıntı vermeden küçük bir telmihte bulunduğu görülmektedir, (İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 270). Kudüs Hristiyanlarının Hz. Ömer'in şehri teslim almak üzere geldiğinde kendisine "Kurtarıcı" anlamında kullandıkları "Farokoo" adını verdikleri de zaman zaman ilim adamları tarafından dile getirilmiştir.

sonucu olarak görülmelidir. Meşhur rivayette en çok söz konusu edilen Hz. Peygamber'in (sav) Haşimoğulları ve Ebû Talib'in koruması altında iken Ömer'in böyle bir teşebbüse cesaret edemeyeceğinin dile getirilmesi ve iddiası ile bu rivayetin üzerine çizgi çizmek mümkün değildir. Sonra Haşimoğullarının koruması altında olduğu bilinen Hz. Peygamber (sav) de ilk defa saldırıya maruz kalmamıştır. Bunca yıllar süren işkenceler yapılırken Ebû Talib'in koruması da devam ediyordu. Kureys'in tümünü karşısına almayı göze alamayan Ebû Talib her şeye ve özellikle Dâru'n-Nedve'nin kararlarına engel olamıyordu. Her ne kadar Haşimoğullarını kuşandırıp Hz. Peygamber'i (sav) koruduklarını her yerde herkese ilan etmişlerse de bu koruma zaman zaman Kureys tarafından delinmiştir. Ayrıca Ömer gibi bir kişinin her türlü tehlikeyi göze alarak Haşimoğulları'ndan birisini öldürmeye kalkışması Mekke'de ilk işlenecek cinayet olmasa gerektir. İşte bu noktalardan bakarsak her iki rivayetle gelen bilgilerin naklettiği iki olayın da meydana gelmiş olduğunu ve yaşandığını söyleyebiliriz. "Kaynaklardaki bu bilgileri sonradan birileri uydurmuştur." diyerek reddetmek kolaycılık olacaktır. Bu ise kaynaklardaki bilgilerin büyük bir kısmına gölge düşürmek durumunu da beraberinde getirir. Ancak karşımıza çıkan her bilgi alınıp kabul edilmelidir anlamına geldiği de düşünülmemelidir. Elbette ki kaynak ve araştırmalarda sıkıntılı bilgiler vardır. Fakat işimize gelen bir rivayeti alıp delil olarak kullanırken, aynı kaynaktan ve aynı ravilerden hatta aynı kaynağın aynı sahifesinden bir başka rivayeti elimizin tersiyle itmek ilmî bir yaklaşım değildir. Bu tavır, bütün İslam kaynaklarına gölge düşürmek ve onları şüphe altına almaktır.

Öncelikle bu bilgileri telif etmeye çalışmak daha insafli ve daha ihtiyatlı bir usuldür. Ama Hz. Ömer'in Müslüman oluşuyla ilgili özellikle ikinci ve daha çok meşhur olan ve sonraları bizzat kendisinin anlattığı bilgiler doğrultusunda rivayetleri incelersek, mantıken bazı zıtlıkları ve anlamsızlıkları görmek mümkün olacaktır. Ama bu zıtlıklar, durumu tümüyle reddetme hakkını bize vermez.

Tarihi olayları psikolojik ve bazen de sosyolojik izahlarla açıklamak tarihçilerin işini daha da kolaylaştırmaz mı? Ömer'in halet-i ruhiyesini ve özellikle kişisel karakterini incelediğimizde Ömer'in bu iki hadiseyi bizzat yaşadığını söylememiz hiç de yanlış bir yorum olmaz. Akıl ve insafla hareket etmek, kuru bir mantıkla hareket etmekten daha güzel olup, İslam'ın ruhuna daha uygun ve hatta daha da akademik ve daha da ilmîdir. Burada en çok dikkat etmemiz gereken husus, oryantalistlerin İslam tarihi

ile ilgili olarak zihinlerimize yerleştirmeye çalıştığı şüpheleri izale etmeye çalışmaktır. Bu şüpheleri tümüyle gelenekselliği red ve modernlik adına kabullendiğimiz zaman Dozy, Noldeke, Montgomery Watt, Davella, De Goeje, Amedroz ve Goldziher gibi -art niyetli-oryantalistlerin fikirleriyle insanlarımızın zihinlerini akademisyenlik adına bulandırmış olmaz mıyız? O halde bu oryantalistlerin İslam düşmanlığına varan zihin karıştırıcı mantık oyunlarını akademik bir yaklaşım olarak görüp de etrafa şüphe ve fitne yaymaktansa kaynaklarımızdaki sahih bilgileri telif ederek akıllıca yorumlamamız daha isabetli olacaktır.

2. Hz. Ömer'in Kaçınıcı Müslüman Olduğunun Tespiti

Peygamberliğin altıncı yılı Zilhicce ayında Müslüman olan Hz. Ömer o sıralarda 26 veya 27 yaşında yahut 30 yaşında da olabilir. Bunları bize aktaran oğlu Abdullah da o sırada altı yaşında olduğunu söyler.²⁹ Siyer'de önemli bir konu olarak Hz. Ömer'in kaçınıcı Müslüman olduğuna dair kaynak ve araştırmalarda farklı bilgiler aktarılmaktadır. Gerçekten Hz. Ömer kırkıncı Müslüman mıdır? Ömer'den önce kırk erkek ve on kadar kadının Müslüman olduğunu kaydeden başta İbn Sa'd olmak üzere bazı kaynakların bizzat kendileri onun peygamberliğin altıncı yılında Müslüman olduğunu kaydederler. Altıncı yıla geldiğimizde Habeşistan hicretlerinin ikisi de gerçekleşmişti. Bazı kaynak ve araştırmalarda Habeşistan'a olan ikinci hicretten önce Hz. Ömer'in Müslüman olduğuna dair kanaatler varsa da ikinci hicretin birinci hicretten bir yıl sonra olduğu kanaati ağır basmaktadır. Şayet Hz. Ömer'in ikinci hicretten önce Müslüman olduğunu kabul edersek bu dönemde İslam, Erkam'ın evinden dışarı taşmış ve güç kazanmaya başlamıştı. Hz. Peygamber'e (sav) müşrikler birçok taviz vermek için kendisine tekliflerde bulunmuşlardı. Bu da Müslümanların güçlü olduğu bir dönemi göstermektedir. O halde kaynaklardaki bilgileri birleştirecek olursak Hz. Ömer'in İslam'a girmesi ikinci hicretten sonra olmalıdır, diyebiliriz. Bu duruma göre, bu iki hicretin birincisinde 16, ikincisinde ise 97 muhacirin olduğunu kaydederler.³⁰ Onun Müslüman olduğu günde, toplam 113 sahabe Habeşistan'da bulunduğu ve Hz. Ömer de bu hicretlerden sonra Müslüman olduğuna göre onun kırkıncı Müslüman olması mümkün değildir. 113 muhacir sahabiden geriye kalan ve Mekke'de yaşayanları da hesaba katarsak bu sayının çok daha fazla olduğunu

²⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 269-270.

³⁰ İbn Hişam (I, 345-353) 82 erkek 15 kadın; İbn Sa'd (I, 207) 83 erkek 11 kadın olduğunu kaydederler.

görüyoruz. 113 kişi Habeşistan'a hicret etmişse en az bu kadar daha sahabenin de Mekke'de yaşadığını söylemek mümkündür. Çünkü bu hicrete birçok sebepten dolayı katılamayanlar da vardı. Ayrıca Hz. Ömer Müslüman olduğunda, bir gruba kendisinin diğer gruba Hz. Hamza'nın başkanlık ederek hemen o gün Harem'e inip gösteri yaptıklarını ve Mekkelilere Müslümanlıklarını ilan ettiklerini biliyoruz. Müşriklere karşı gövde gösterisi yapabilecek bir sayının da sadece kırk civarında olduğunu kabul edersek yine onun kırkinci Müslüman olmadığı ortaya çıkar. Esasen o günkü gösteriye katılanlar, sadece kırk kişi miydi bunu dahi düşünmek gerekir. İbn Sa'd ve İbnü'l-Esir, Hz. Ömer'in o anda Erkam'ın evinde Müslüman olduğunda Hz. Peygamber (sav) ve arkadaşlarına kaç kişi olduklarını sormuş, onlar da kırk kişi olduklarını söylediklerini kaydederler.³¹ Kaç kişi oldukları diye sorulan bir soruya verilen cevapta, o anda Erkam'ın evinde kaç kişi oldukları kastedilmiş olup hemen onlarla birlikte iki grup halinde Harem'e yürüyüşe geçilmiştir, demek daha isabetlidir. Eğer bu kırk kişi o anda Erkam'ın evinde değil de Mekke'nin muhtelif yerlerindeki evlerinde olduklarını farz etsek, onlara o kadar baskının olduğu bir zamanda hatta Dâru'n-Nedve'nin Resulullah'ı (sav) öldürme kararı aldıkları ve Mekke'de terör estirdikleri bir günde diğer Müslümanları evlerinden toplatıp Erkam'ın evine getirmek ve kısa bir zaman içinde yapılan bir organize ile oradan yürüyüşe geçtiklerini söylemek ne kadar isabetli bir yaklaşımdır. O halde o sırada Erkam'ın evindekilerin kırk kişi oldukları kanaatine varmak daha doğru bir yorum olmalıdır.

İbn Sa'd, Hz. Ömer'in "kaç kişiyiz?" diye sorması üzerine kendisine verilen cevapta "kırk erkek on kadından" söz eder. İşte bu rakam o anda Erkam'ın evindekileri anlatmaktadır. Hatta bu rakama Ömer'in kız kardeşi, amca oğlu ve eniştesi Said İbn Zeyd ve onlara Kur'an öğretmeye giden Habbab b. Eret de bu sayının dışında olmalıdır. Bu durumda çok kesin bir sayı olmamakla birlikte 113 Habeş muhaciri ve Mekke'de Erkam'ın evinde bulunanlarla kız kardeşinin evinde bulunanları da hesaba katarsak 166 kişinin olduğunu görürüz. Ayrıca Habeş muhacirlerinin ve Erkam'ın evimde bulunanların dışında o anda Mekke'de kendi evlerinde bulunanların sayısını ve kimler olduğunu bilmediğimiz başkalarının olduğunu tahmin etmemiz de hiç de zor değildir. Aynı şekilde gelen başka rivayetlerdeki bilgilere bakarsak, İmam Zührî'nin Said İbnü'l-Müseyyeb'ten gelen rivayette Ömer İbnü'l-Hattab Müslüman olduğunda 40 erkek ve 15 kadının

³¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 270; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 86.

Müslüman olduğu kaydedilir. Bir başka rivayette de 45 erkek 11 kadından söz edilir. Suheyb İbn Sinan er-Rumi'den (r.a) gelen rivayette de: "Ömer Müslüman olmadan önce hep gizli gizli namaz kılar, Müşriklerin saldırılarından korkardık. Ama onun Müslüman olmasından sonra ise Harem'e iner halka halka olur topluca ve serbestçe, korkmadan ibadetlerimizi yerine getirirdik." demektedir. Harem'de topluca namaz kılacak kadar bir sayı kırktan fazla olmalıdır. Habeş muhacirlerinin tümü de ondan önce Müslüman olduğuna göre Hz. Ömer'in kırkinci Müslüman değil de yaklaşık iki yüz belki daha fazla kişiden sonra Müslüman olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Eğer sadece kırk kişi Müslüman olmuş olsaydı, bu sayının Mekke şirk devletini ve yöneticilerini Hz. Peygamber'i (sav) öldürmeye karar verdirecek sayı olması düşünülemezdi. Bu durumda Müslümanların sayısının çok daha fazla olduğundan söz edebiliriz. Zira hemen hemen her evde bir veya birkaç kişinin Müslüman olduğunu düşünürsek muhtemelen 1000 hane olan Mekke'de en az 200 kişinin Müslüman olduğunu söylememiz hiç de mübalağalı bir rakam olmaz. Kısacası "Hz. Ömer kırkinci Müslümandır." demenin hiçbir dayanağı yoktur. O sıralarda İslam'a girenler en az 200-250 civarında olmalıdır.

18 Dolayısıyla Hz. Ömer Müslüman olduğunda Habeşistan'a ikinci hicret yapılmış, bu yüzden Müşrikler iyice sıkışıp ne yapacaklarını şaşırmuş ve bundan dolayı Hz. Peygamber'i (sav) öldürmekten başka çare kalmadığını düşünmeye başlamışlardı. Şayet Müslümanlar kırk kişi olsaydı ve bunların da çoğunun Müslümanlığını gizlediğini düşünsek Kureys'in Müslüman olduklarını bildiği kişi sayısı çok daha az olurdu ki bu az sayıdan dolayı bu kadar telaşlanmazlardı. Ayrıca Hz. Ömer'in birinci hicretten sonra Müslüman olduğu kesin olduğuna ve oraya on altı muhacirin de gittiğini bildiğimize göre o zaman Ömer Müslüman olduğunda Mekke'de yirmi dört Müslümanın kalmış olacağını kabul etmemiz gerekecek, bunların da bir kısmının kadın olduğunu düşünsek geriye çok az belki on beş kişi civarında bir erkek Müslüman sayısı kalır ki bu küçük grup ile Harem'e doğru yürüyüşe geçmenin imkânı olmamalıydı. Bütün bunları yan yana getirip olayı düşündüğümüzde ise Hz. Ömer ne kırkinci Müslüman ne de Habeşistan'a yapılan ikinci hicretten önce Müslüman olduğunu görürüz. Ömer kırkinci Müslüman olmayıp ikinci Habeşistan hicretinden sonra Müslüman olmuştur dememiz daha isabetlidir.

Sonuç ve Değerlendirme

Hz. Ömer'in İslam'a girişi hususunda kaynaklarda farklı rivayetlerin yer aldığını gördük. Bunun temel nedeni ise onun İslam'a karşı olan tavrı ve müşrikler içinde taşıdığı konumudur. Onun Müslüman olmasıyla birlikte derhal Mekke'de dengelerin değiştiği bir gerçektir. Bu noktada temel sorun, onun İslam'a ne zaman girdiği ve buna bağlı olarak kaçınıcı Müslüman olduğudur. Hz. Ömer'in Müslüman olmasının nedenleri arasında, Kur'an'ın icazı, Hz. Peygamber'in çabaları, Müslümanların çaresizliği, kendisinin cesur kişiliği ve samimiyeti gibi hususların yer aldığı zikredilir. Onun Müslüman olmada gecikme nedenleri arasında ise câhiliyye taassubu, Kureyş'in tavizsiz tavrı, kibri ve Ömer'i kuşatması sayılabilir. Onun Müslümanlığı hakkında kaynaklarda yer alan rivayetlerin hepsinde birer gerçeklik payı vardır. Bu rivayetlere, içlerinde bulunan sorunlu kısımlardan hareketle parçacı bir yaklaşımla kritik etmek, oryantalizmin klasik bir tavrıdır. Böyle bir yaklaşımın ise herhangi bir geçerliliği yoktur. Dolayısıyla kaynaklarda yer alan rivayetleri değerlendirirken zaman-zemin gerçeğine dikkat etmek gereklidir. Hz. Ömer'in Müslümanlığı hakkındaki rivayetler etraflıca incelendiğinde bunun ikinci Habeşistan hicretinden önce gerçekleşmesinin imkânsız olduğu görülebilir. Çünkü bu hicret, zaten Müslümanların Mekke'de henüz caydırıcı bir güç seviyesine ulaşamadıklarının göstergesidir. Keza bu sayıda muhacirin Habeşistan'a hicret etmesi göz önüne alındığında da onun kırkınıcı Müslüman olması imkânsızdır. Ayrıca bu hicrete katılmayan ve geride kalan Müslümanlar, Erkam'ın evinde kendisini karşılayan Müslüman topluluk ve açıktan ibadet için Kâbe'ye yürüyen Müslüman sayısı dikkate alındığında da Hz. Ömer hakkında kırkınıcı Müslüman tanımlamasının doğru olmadığı açıkça anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Ahmed İbn Hanbel, Ebû Abdullah Muhammed eş-Şeybânî, *Fedâilü's-Sahâbe*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1983.
- el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed İbn Hüseyin İbn Ali, *Delâilü'n-Nübüve ve Ma'Rifeti Ahvâli Sâhibi's-Şerî'a*, thk. Abdülmu'tî Kal'acî, Dârü'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut 1988.
- el-Halebî, Ebû'l-Ferec Nureddin Ali İbn Burhaneddin, *es-Sîretü'l-Halebiyye: İnsânü'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn*, Dârü'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut 2006.
- İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasan İzzettin Ali b. Muhammed, *el-Kâmil Fi't-Târîh*, Beyrut 1965.
- _____ *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, thk: Ali Muhammed ve Adil Ahmed Abdülmevcud, Dârü'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut 1994.
- İbn Hibban, Ebu Hatim, *Sahîh*, Darü'l-Meârif, Mısır 1952.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemalüddin Abdülmelik, *es-Sîretü'n-Nebeviyye (Sîretü İbn Hişâm)*, thk: Ömer Abdüsselam Tedmürî, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1988.
- İbn İshâk, Ebu Abdullah Muhammed b. el-Muttalibî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye (Sîretü İbn İshâk)*, thk: Ahmet Ferid el-Mezîdî, Beyrut 2004.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İmaduddin İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Mektebetü'l-Meârif, Beyrut 1990.
- İbn Sa'd, Ebu Abdullah Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk: İhsan Abbas, Dârü's-Sadr, Beyrut 1968.
- et-Taberî, Muhammed İbn Cerîr, *Târîhü'l-Ümem ve'l-Mülük*, neşr. Muhammed Ebû Fadl İbrahim, Beyrut t.y.
- Süheylî, Ebu'l-Kasım Abdurrahman İbn Abdullah, *Ravzü'l-Ünüf fî Şerhi Sîreti'n-Nebeviyye li'bni Hişâm*, Mektebetü'l-Külliyat el-Ezheriyye, Kahire 1972.